

Szczepański, Janusz

"Rola intelektualna i kulturotwórcza
Towarzystwa Naukowego Płockiego w
latach 1820-1830, 1907-1939", Anna
Maria Stogowska, Płock 1998 :
[recenzja]

Rocznik Mazowiecki 11, 248-249

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Maria Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939, Płock 1998*

Towarzystwa naukowe odgrywają doniosłą rolę, stymulując społeczną aktywność zarówno w dziedzinie nauki, jak i oświaty oraz kultury. Bardzo często określane dziś są mianem czwartego ogniwa nauki po Polskiej Akademii Nauk, wyższych uczelniach i instytucjach resortowych.

Niewiele towarzystw naukowych doczekało się jednak własnych opracowań monograficznych. Z wielkim więc uznaniem należy powitać inicjatywę Anny Marii Stogowskiej opracowania monografii Towarzystwa Naukowego Płockiego (TNP), najstarszego z istniejących na ziemiach polskich towarzystw naukowych.

Warto nadmienić, iż próby opracowania dziejów TNP podejmowali m.in.: Halina Rutska, Maria Kieffer, a zwłaszcza Waldemar Rolbiecki.

Anna Maria Stogowska — historyk, bibliotekarz i muzealnik, od lat związana z Płockiem i TNP jako dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP, a obecnie dyrektor Archiwum Państwowe w Płocku, miała szczególne predyspozycje do badań nad intelektualną i kulturotwórczą rolą Towarzystwa Naukowego Płockiego. Dużo wcześniej opublikowała wiele artykułów poświęconych TNP. W 1994 r. wydała zaś monografię *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1985*, będącą jej rozprawą doktorską.

Przedmiotem badań Anny Marii Stogowskiej stały się dwa najciekawsze okresy w dziejach TNP. Pierwszy to lata 1820-1830. Wówczas to zorganizowano Bibliotekę Publiczną i Szkolną oraz Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego. Przystąpiono też do próby zespolonego opracowania „Opisu województwa płockiego”. Działalność Towarzystwa upadła w wyniku represji po klęsce powstania listopadowego.

Drugi okres to lata 1907-1939, kiedy reaktywowano działalność Towarzystwa po wydarzeniach rewolucji 1905-1907 r. i prężnie ją rozwijano w latach II Rzeczypospolitej. Powstała wówczas Biblioteka im. Zielińskich i Muzeum Mazowsza Płockiego im. Prof. Ignacego Mościckiego, Prezydenta RP. Zainicjowano wydawanie kilku periodyków: „Głosu Płockiego”, „Życia Mazowsza”, „Rocznika Towarzystwa Naukowego Płockiego”.

Autorka nie zgadza się z ustaleniami W. Rolbieckiego pomniejszającego znaczenie duchowieństwa, a zwłaszcza bp. Adama Prażmowskiego w pierwszych latach istnienia TNP. Rolę pierwszego prezesa TNP bp. A. Prażmowskiego, będącego jednocześnie senatorem i członkiem Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Miłośników Nauk, dostrzegala nie tylko w zapewnieniu bytu, ale także odpowiedniej rangi i naukowego poziomu Towarzystwa. Anna Stogowska przypominała, że z inicjatywy biskupa odszukano szczątki Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. Uroczysty ich pogrzeb stanowił rodzaj politycznej demonstracji przypominającej historyczną świetność Polski i dawnej jej stolicy — Płocka.

W odróżnieniu od W. Rolbieckiego, który nie poświęcił należytej uwagi problemowi zbieractwa w działalności TNP, autorka monografii podkreślała, że w obliczu braku mecenatu państwa nad kulturą i oświatą w XIX w., gromadzenie dóbr narodowych stało się jednym z podstawowych zadań organizacji społecznych. Trafnie zauważyła, że posiadanie własnych zbiorów stwarzało nie tylko możliwości badawcze, ale nawet przynosiło drobne dochody.

Anna Stogowska nie zgadza się z opinią W. Rolbieckiego, że zbiory książkowe TNP rozprzyszyły się po przewiezieniu ich w 1898 r. do Petersburga. Udowadnia bowiem, że wróciły one do Płocka w 1926 r.

Z treści monografii wynika, że znaczącym czynnikiem, wpływającym na rozwój TNP, a zarazem życia kulturalnego i oświatowego Płocka i Mazowsza Płockiego, byli ludzie. Gromadzili się oni wokół TNP, szukając możliwości intelektualnego rozwoju. Wśród członków

Towarzystwa szczególnie widoczni byli prawnicy, lekarze, nauczyciele, księża, urzędnicy. Warto chociażby wspomnieć zasługi dla TNP jednego z jego prezesów — dr. Aleksandra Macieszy i wiceprezesa — biskupa plockiego Antoniego Juliusza Nowowiejskiego. W czasach carskich po 1907 r., członkowie TNP brali aktywny udział w budowaniu zrębów polskiego szkolnictwa prywatnego. Z chwilą odzyskania niepodległości przez państwo polskie obejmowali stanowiska w administracji Płocka, chcąc przyczynić się do szybszej odbudowy rodzinnego miasta ze zniszczeń wojennych. Członkowie TNP angażowali się też w walkę z bolszewickim najazdem 1920 r.

W każdym z trzech rozdziałów książki autorka starała się odpowiedzieć na pytanie, czy działalność, którą wyznaczył statut TNP, była realizowana. Powtarzającymi się elementami były: funkcja intelektualna i kulturotwórcza. Statut z 1933 r. wyraźnie określił jako cel zasadniczy Towarzystwa prowadzenie i popieranie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów źródłowych do dziejów Mazowsza plockiego. Dokonania TNP w okresie międzywojennym widać chociażby na przykładzie wydawnictw i czasopism, na łamach których publikowano wyniki badań naukowych.

Analizując działalność TNP, Anna Stogowska starała się udowodnić tezę o wielkiej roli, jaką odegrało towarzystwo nie tylko w rozwoju intelektualnym i kulturalnym Płocka, ale całego regionu.

Bazę źródłową do badań nad dziejami TNP w latach 1820-1830 i 1907-1939 stanowiły materiały przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Płocku, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz w Archiwum Towarzystwa Naukowego Plockiego. Należy żałować, że Archiwum TNP pozbawione jest jednak ważnych materiałów źródłowych: rocznych planów i sprawozdań z działalności, protokołów posiedzeń zarządów, protokołów walnych zgromadzeń, a nawet wykazów członków z wielu lat funkcjonowania jednego z najstarszych towarzystw naukowych na ziemiach polskich.

Recenzowaną książkę wzbogaca 55 ilustracji, słowniki biograficzne osób związanych z TNP, indeks osób oraz kalendarium działalności TNP za lata 1945-1997. Warta jest polecenia nie tylko regionalistom, ale również historykom, zajmującym się najnowszymi dziejami polskiej nauki i kultury.

Omawiana monografia Anny Marii Stogowskiej z całą pewnością zainspiruje do pogłębionych badań nad dziejami Towarzystwa Naukowego Plockiego, doniosłej roli tego Towarzystwa na mapie naukowej i kulturalnej Polski i Mazowsza plockiego po II wojnie światowej.

Janusz Szczepański

Arkadiusz Kołodziejczyk, *Szkice z dziejów prasy podlaskiej, Siedlce 1997*

W ostatnich dniach 1997 r. pojawiła się publikacja historyczno-prasowa dr. Arkadiusza Kołodziejczyka, znanego i uznanego badacza regionalnego Mazowsza i Podlasia, poprzedzona rzeczową przedmową prof. Henryka Mierziwińskiego, zawierająca zbiór ośmiu rozpraw i szkiców poświęconych prasie podlaskiej, głównie mijającego stulecia. Prace te były publikowane w niskonakładowych wydawnictwach regionalnych i centralnych, o czym autor pisze we wstępie, dokonując zarazem bardzo potrzebnej oceny dotychczasowego stanu badań nad prasą Podlasia.